

treba imat će sve više klasni karakter. Koliko će ove metode u rješavanju stambene problematike biti uspješne, a prozvani subjekti dosljedni u njihovom sprovođenju, pokazat će vrijeme.

Značaj ove knjige je što sveobuhvatno tretira ovu problematiku, što je aktualna, što sadrži mnoštvo gledišta, činjenica i kvantitativnih podataka.

Nada Hušnjak

André Gorz

OPTIMISTIČKA VIZIJA BUDUĆNOSTI

Les chemins du Paradis,
Editions Galilée, 1983, 235. str.

1983. godine izdata je veoma podsticajna knjiga André Gorza, pod optimističnim naslovom »Putevi u raj« i s isto tako signifikantnim podnaslovom »Agonija kapitala«. Knjiga je podijeljena na četiri poglavlja i aneks. Već naslovi poglavlja: I Ono što više neće biti, II Razumijevanje krize, III Ukidanje rada, agonija kapitala i IV Da bi se izašlo iz kapitalizma — ukazuju da je knjiga više projekcija budućnosti, a manje je posvećena analizi sadašnjosti. André Gorz polazi od tvrdnje da se proširenost i domašaj promjena, koje rađaju sadašnju krizu, može usporediti sa prvom industrijskom revolucijom. On tvrdi da su naša društva poremećena agonijom porotka (u najširem smislu), koji još dugo vremena može slijediti svoju vlastitu smrt, zakopavši nas pod svoje inertne aparate. Ti aparati kontrole glorificiraju jedan već ugasnut sistem, u ime vrijednosti koje odavno više nemaju svoj smjer. Gorz pri tom ne misli samo na Zapadne sisteme, jer tvrdi da je sovjetski sistem druga mrtva zvijezda koja fascinira istočne tehnokracije. Taj sistem snabdijeva paradigmu jednim mrtvo-živim poretkom koji, nesposoban da funkcionira prema pravilima, vrijednostima i ciljevima koji ga definiraju, ne postoji nego samo preko aparata kontrole.

To sadašnje stanje, po autorovom mišljenju rezultat je politike države blagostanja, koja je učinila da industrijski kapitalizam postane podnošljiv masama tako da su joj one prodale svoju želju za radikalnom strukturnom reformom.

Nema sumnje u činjenicu da je buržoaska revolucija proglasila časnim težak, naporan rad. Promatrajući stvari u tom tradicionalnom kontekstu čini nam se pretjerana Gorzova tvrdnja da će najamni rad prestati da bude glavna djelatnost, a da će vrijeme ispunjenog života ubuduće biti ravnomjerno raspodjeljeno na rad za zaradu te na djelatnosti koje neće biti izvor zarade, već će biti same sebi svrha. Jer rad ne može da sačuva otuđeni karakter ako se ljudi u svom slobodnom vremenu mogu svestrano obrazovati i razvijati. Ovu tezu Gorz razvija na kategoriji tzv. raspoloživog vremena. To je vrijeme predodređeno, po njemu, za slobodno razvijanje sposobnosti i sklonosti svih, a ono će se osloboditi tek kad prestane da bude totalno administrirano vrijeme, provedeno u korištenju ponuda potrošnje koja pasivizira. Raspoloživo vrijeme kojim će ljudi ubuduće sve više moći da raspolazu, oni će koristiti sa utoliko više smisla i zadovoljstva, ukoliko im više smisla i zadovoljstva bude

pružao njihov rad za zaradu. Potrebu za djelatnošću neće im zadovoljiti samo skraćeno radno vrijeme. Iz tog razloga izgleda sasvim dosljedno Gorzovo zalaganje da se produženo slobodno vrijeme koristi za djelatnosti koje se obavljaju zbog njih samih, iz sklonosti, iz strasti, iz ljubavi ili iz radosti. Sada dolazimo od najproblematičnije, ali i najintrigantnije točke Gorzove teorije, koja predlaže mogućnost osiguranja, svim pripadnicima društva, tzv. društvenog dohotka, koji im pripada u ravnomjerno raspoređenim ratama od početka njihovog punoljetstva i za koji oni u toku primjerenog vremena mogu da daju ukupno 20.000 sati »banaliziranog heteronomnog rada«. Pod »heteronomnim karakterom« individualnog rada Gorz ne podrazumijeva tlačenje i izrabljivanje radnika. On implicira nužno odsustvo individualnog utjecaja na zahtjevani tip kvalifikacije, kao i na ukupni rezultat kolektivnog rada, pa i izvjesno otuđenje.

Ovu ograničenu tezu možemo smatrati opravdanom. Potrebno je upozoriti da pravo na dohodak, nezavisan od nekog zaposlenja, nije samo po sebi neka garancija slobode, jednakosti i sigurnosti za pojedince. Ukidanje rada nije samo po sebi oslobođenje. Sloboda, u suštini, ne može biti rezultat tehnološke promjene: ona ne može biti posljedica, čiji bi uzrok bile mašine. Mašine mogu samo da stvaraju nove materijalne uvjete. Garancija dohotka, nezavisnog od zaposlenja, neće biti nosilac slobode ako ne bude praćena pravom svakog čovjeka na rad, na proizvodnju društveno poželjenih bogatstava i na slobodnu suradnju s drugima u stremljenju ka vlastitim ciljevima. Garantirani dohodak, nezavisan od zaposlenja, predstavlja pravo koje svaki građanin ima da prima, raspoređen na cio njegov

život, proizvod nesumnjive količine društveno nužnog rada koji on treba da izvrši tokom svog života. Taj broj ukupno iznosi 20.000 sati, a mogao bi biti i manji u jednom egalitarnijem društvu koje bi se opredijelilo za opušteniji, manje takmičarski život. 20.000 sati predstavlja 10 godina rada u punom radnom vremenu, ili 20 godina rada u pola radnog vremena, ili kao najprihvatljiviji izbor, to je 40 godina naizmjeničnog rada u kome bi se periodi, od pola radnog vremena smjenjivali s periodima odsustva, ili neplaćene autonomne djelatnosti, ili dobrovoljnog rada u nekoj zajednici. Realna je Gorzova pretpostavka da se bar dio potreba za neotuđenom produktivnom djelatnošću u industrijskom sektoru društva ne može zadovoljiti. Stoga bi se naučnim i umjetničkim djelatnostima u raspoloživom vremenu pridružile zanatske djelatnosti i društvene usluge. S obzirom na tehničke mogućnosti danas, taj kvalitativan proboj možda više ne bi trebalo tretirati kao utopiju ili svojevrsnu znanstvenu fantastiku.

Nesumnjivo se možemo složiti s Gorzovom tezom da je zadovoljeno društvo moguće samo na bazi visoko razvijene proizvodne tehnike, zato što čak i donekle prihvatljivi oblici »posebne alternativne proizvodnje« ostaju upućeni na pripravljanje modernih naprava.

U svojim tezama Gorz je pokazao da je veliko smanjenje radnog vremena neophodno potrebno uslijed sve veće prijetnje nezaposlenošću, moguće zahvaljujući automatizaciji, i nužno kako bi svi mogli da rade, da rade manje i bolje. Put izlaska iz kapitalizma Gorz vidi u ideji o doživotnom dohotku, putem kojeg bi bilo moguće stvoriti sretno društvo. Važno je to da društveno koristan rad neće više moći da bude posao u punom

radnog vremenu, ni glavni stožer nečijeg života. Život će morati da ima više raznih sadržaja, kao i samo društvo. Pluralitet načina proizvodnje, kao i načina ritma života, postojat će uporedo s tim što će svaki pojedinac evoluirati u više dimenzija i ritmovati svoj život prelaženjem iz jedne sfere u drugu. Društveno priznanje, koje se dosad postizalo isključivo radom za stjecanje u tradicionalnom smislu, moglo bi se sada proširiti na korisne društveno potrebne djelatnosti koje se ne bi više obavljale u ekonomskom obliku najamnog rada i robne proizvodnje. Nadalje, danas postojeće tehničke mogućnosti, npr. informatike, mogle bi se, kao što Gorz predlaže, koristiti horizontalno, što po njemu znači da bi individue same upravljale svojom društvenom kooperacijom. To horizontalno upravljanje zamjenilo bi vertikalno, tj. ono

po kojem centralni aparati upravljaju kooperacijom među individuama.

Sve u svemu, Gorz nam crta budućnost u kojoj bi najamni rad prestao biti glavnom aktivnošću pomoću garantiranog dohotka koji bi ostao ekonomska baza neograničenog broja mogućih djelatnosti bez ekonomske racionalnosti i ekonomskog cilja. To je budućnost u kojoj bi pravi sadržaj života stanovništva bio pretežno s onu stranu »carstva nužnosti«. Tako društveno osigurani ljudi izgubili bi strah od bijede i nezaposlenosti. Znatnija jednakost među ljudima postepeno bi smanjivala težnju potrošnji koja donosi prestiž. Visoka produktivnost informatizirane i automatizirane proizvodnje omogućila bi visok životni standard uprkos kraćem radnom vijeku. U skladu s tim Gorz završava svoju knjigu parolom »raditi manje, živjeti bolje«.

Konstanca Korenčić